

ФЕНОМЕН ПОЛЬСЬКОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА В ЙОГО ОЦІНКАХ ГЕНРІКОМ ГОФФМАННОМ

Запропонована українському читачеві книжка польського релігієзнавця Генріка Гоффманна **«Історія релігієзнавства в Польщі» (К.: Дух і Літера, 2010. – 332 с.)** є наслідком зусиль багатьох людей - і з далекого минулого, які заговорили своїми есе, статтями, монографіями, ставши безцінним джерелом для дослідження, і з сьогодення, складаючи те оточення, яке формувало і удосконалювало автора як науковця, викладача, «надзорця». Тішимо себе надією, що й українські колеги-релігієзнавці входять до кола тих, хто сприяв появі цієї праці – в широкому і вузькому сенсі, опосередковано і безпосередньо.

Думаю, не потрібно переконувати читача в тому, що спілкування науковців – необхідна складова розвитку самої науки, незамінний механізм формування особистості вченого. Комунікація не тільки надає можливість поділитися із людьми, які знаходяться з тобою в тій же самій смисловій і дослідницькій парадигмі наслідками своєї багаторічної роботи, порадіти з приводу наукового відкриття, новизни певних висновків, а й побачити перспективи майбутніх наукових пошуків, порівняти і співставити рівень досліджень, побачити переваги інших методологій тощо. Діалог, а радше полілог науковців – це і привілей, і відповідальність, і задоволення, які ніщо не замінить людині творчій і самодостатній. На відміну від усіх інших контактів – політичних, соціальних, мовних та інших, які частіше всього є необхідними, вимушеними – тільки наука (як і мистецтво) поки що залишається тим полем, де можлива свобода - академічна свобода у виборі об'єкта і методів дослідження, в інтерпретації віднайдених фактів, виявлених подій, відгенерованих явищ, зрештою – у солідарності колег із фахового спілкування.

Для Генріка Гоффманна темою наукового пошуку, який він зробив складовою тривалого ретроспективного і перспективного діалогу, стала

* Филипович Людмила Олександрівна – доктор філософських наук, професор, завідувач відділу історії релігії та практичного релігієзнавства Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

інтелектуальна традиція вітчизняного осмислення релігійних феноменів. Беручись за таку проблематику, автор постає перед небезпекою залишитися за огороженою «гарячих» точок в науці. Інколи навіть виникають сумніви: чи не марнотою часу і зусиль є те, коли дослідник оглядається в минуле науки, і чи справді такі дослідження сприяють розвиткові самої науки, історію якої він вивчає? Сам Гоффманн формулює такі думки наприкінці свого дослідження. І сам же своєю книгою спростовує їх, оскільки переконливо доводить, що історико-релігієзнавчий екскурс, будучи самоцінним сам по собі, постає фундаментальною підвалиною для наступних наукових пошуків. Чи можливо прирощення нового наукового знання без опертя на попередників, без усвідомлення результатів їх досягнень, критичного осмислення зробленого ними, без пошуку евристичного змісту їхніх досліджень, в яких закладені зерна потенційних можливостей подальшого розвитку самої науки.

Вивчаючи історичний аспект релігієзнавчої традиції, Генрік Гоффманн виявляє себе людиною енциклопедичних знань, справжнім ерудитом, наводячи тисячі імен, назв праць, дат, тем. Його обізнаність в матеріалі, вправна орієнтація в ньому, знання різноманітних шкіл і напрямів світового релігієзнавства, з яким він постійно зіставляє тенденції розвитку польської науки про релігію, просто дивує. Заядлий бібліофіл, блискучий бібліограф, майстер праці з книгою, уважний і прискіпливий до кожного слова збирач тестів... Іншими словами – приклад-взірець класичного університетського професора і допитливого дослідника, серйозного і відповідального, а разом з тим – компанійського і приятного. Про таких, як Генрік Гоффманн, говорять: «Патріот своєї справи».

Проте науковець – дійсний патріот не тільки польського, а й світового релігієзнавства, зокрема і українського, а знедавна – й російського. Українські колеги в його особі знайшли вірного друга і вдячного читача наших наукових праць, чи не єдиного з поза меж України, який так регулярно і щиро цікавиться всім, що відбувається в українській релігієзнавчій науці. За багаторічну увагу до наших наукових справ, за вагомий внесок у розвиток світового релігієзнавства, за підтримку польсько-українських релігієзнавчих зв'язків Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди Національної Академії наук України рішенням своєї Вченої ради прийняло доктора Генріка Гоффманна почесним науковим співробітником до свого штату. Цим висловлене визнання його реальних заслуг перед українською наукою, бо ж він став своєрідним дієвим містком між польськими й українськими дослідниками релігії.

Представлена українському читачеві книга не могла з'явитися на науковому обрії випадково, оскільки шлях до неї – до її української версії – був

тривалий і складний. Видання цієї праці є закономірним результатом наукового спілкування польських та українських вчених впродовж останніх 15 років. У 1994 році (тут Гоффманн помилився рівно на п'ять років), під час міжнародної наукової конференції у Кракові, коли вперше відбулося знайомство нинішніх працівників Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету і науковців Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ, не думалося, що саме Польща виступить країною, настільки зацікавленою у творчій співпраці з українськими вченими. Тоді ніхто навіть гадки не мав, що спілкування виявиться таким плідним.

Завдяки відкритості і взаємній симпатії українських і польських релігієзнавців вдалося швидко налагодити наукові зв'язки із головними науково-дослідними центрами, окремими вченими Польщі та України. Це вилилося не лише у виконанні двох наукових тем, у видруці колективних монографій «Religions, Churches and the Scientific Studies of Religion: Poland and Ukraine / Ed. I. Borowik» (Krakow, Nomos, 2003) та «Polsko-ukrainskie badania religii / pod redakcja K. Banka (Krakow, 2004), взаємодруках статей польських авторів в українських фахових виданнях, а українських – відповідно у польських, у постійних взаємообмінах науковцями і викладачами, а й в організації і проведенні багатьох конференцій, наукових семінарів, зустрічей в Києві, Львові, Любліні, Кракові, Севастополі, Закопане, Ломниці. Всі ми розуміємо, що такі заходи відбуваються не самі по собі. У них обов'язково є ініціатор, промотор, завдяки якому все рухається: всі приїжджають, виголошують доповіді, друкують наукові матеріали, обговорюють спільні проблеми – наукові і життєві, планують нові події, мріють про майбутні форми наукового спілкування. І такою ключовою фігурою у цих взаємозв'язках для польського та українського релігієзнавства є Генрік Гоффманн – завідувач кафедри історії релігії Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету, габілітований доктор наук, видатний історик світового і польського релігієзнавства, знаний феноменолог релігії, вчитель молодих релігієзнавчиків, надійний порадник і принциповий критик.

Генрік Гоффманн собою пов'язав не тільки наші дві країни, але й дві епохи в відносинах між ними. Історія взаємин нашої вітчизняної науки з польськими дослідниками релігії сягає навіть не ХХ чи ХІХ ст., а значно ранішньої доби. Криза, яку пережила наприкінці 80-х років м. ст. Східна Європа, зокрема Польща та Україна, призвела до втрат, що вимірюються не стільки економічними чи матеріальними показниками, скільки руйнуванням людського капіталу і гуманітарних зв'язків. Люди старшого віку ще пам'ятають ті часи, коли продуктивно дружили між собою вчені України і Польщі – історики, філософи, мовники, етнографи та інші. Їздили один до одного в гості, разом вивчали ті чи інші суспільні процеси, писали книжки, проводили міждержавні конференції й семінари. Для покоління, яке прийшло в науку на початку 90-х років минулого століття, прийшлося все будувати наново. І одним із найактивніших будівничих цього став Г. Гоффманн.

Переконана, що цією книжкою, чи не першою в новітній історії польсько-українських взаємин, що вводиться в дослідницьке релігієзнавче поле України, доктор Г. Гоффманн розпочинає новий вимір цих відносин. Його працею,

присвяченою історії польського релігієзнавства в контексті світового розвитку науки про релігію, закладається надійний фундамент для наступних проектів як в польському, так й українському релігієзнавстві.

З одного боку, переклад книги польського дослідника, який всяк сприяв її появі в українському науковому видавництві, свідчить про зацікавлення самого автора предметом свого дослідження. Здається, кожний представник національної науки прагне поінформувати наукову спільноту, широку громадськість про успіхи своєї науки, про непрості перипетії її розвитку, про проблеми інтелектуального й організаційного плану, в даному разі – польського релігієзнавства. Такі праці, праці історико-аналітичного гатунку, збагачують і власну інтелектуальну традицію, й доповнюють мозаїку різноманітних світових досліджень. А з іншого, поява праці Г. Гоффманна в українському перекладі демонструє небайдужість українських вчених до стану спорідненої галузі знань, історичних і сучасних тенденцій її розвитку в сусідній Польщі, з якою Україну пов'язують давні контакти. Нам, як колегам, які були тією чи іншою мірою задіяні у процес підготовки цієї праці до друку, хочеться поділитися з усіма українськими дослідниками релігії тими успіхами, які має польське релігієзнавство. І тут книга Г. Гоффманна, без сумніву, переростає межі індивідуальних здобутків автора, бо належить науковим напрацюванням всієї Польщі.

Для багатьох із нас очевидно, наскільки цей проект потрібний Україні, саме зараз, коли суспільний запит на гуманітаристику загалом падає, коли філософію і релігієзнавство вважають другорядними науками, покликання яких, в кращому випадку, інтерпретаційно обслуговувати інші галузі знань, коли єдино істинними вважаються лише конфесійні оцінки певних історичних подій та сучасних фактів. В таких умовах видання в Україні книги провідного релігієзнавця Польщі Генріка Гоффманна сприятиме інтелектуальному освоєнню досягнень класиків світового й вітчизняного релігієзнавства, утвердить необхідність поширення світських знань про релігію, підніме авторитет академічного релігієзнавства.

Переконана, що книга Гоффманна стане науковою подією у релігієзнавчому житті України, не просто формальним, пасивним, одностороннім прочитанням тексту, а живим інтерактивним його обговоренням, включенням до наукового багажу українських науковців. У автора є можливість зустрітися із своїми читачами, а у читачів буде нагода познайомитися із автором. Саме така, презентаційна доля замислювалася видавцями книги відомого польського релігієзнавця. Забута і втрачена культура наукового спілкування через і завдяки книзі має бути відроджена в Україні. На цю книгу ми покладаємо великі надії і сподіваємося, що вона стане першою ластівкою у формуванні здорового інтересу до результатів праці своїх колег з інших країн. Прикро, але українські вчені погано обізнані із науковими уподобаннями не тільки зарубіжних, але й вітчизняних науковців, і не з іншої, а навіть із своєї ж інституції. Такі проекти з історії власного фаху покликані долати прогалини байдужості і незнання власної традиції вивчення релігії.

Українські вчені, усвідомлюючи необхідність актуалізувати власний діалог з науковим минулим, також приступили до написання історії українського релігієзнавства. У 2010 році з'явилася перша книга «Релігієзнавча наука України років незалежності» із двотомного видання «Українське релігієзнавство», яка здивувала самих укладачів кількістю і якістю нашого наукового здобутку. Про широту наукових інтересів, про інтенсивність інтелектуальних пошуків, про багатоманіття теоретичних підходів українських релігієзнавців у дослідженні явища, яке всіх нас єднає, релігії,

розкаже спільний україно-російський проект, який має завершитися наприкінці 2010 року, «Антология отчужденного религиоведения». При підготовці цих томів нами, як і доктором Генріком Гоффманном, рухало бажання узагальнити інформацію про національний розвиток релігієзнавства, щоб залучити до традиції наукового осмислення релігії всіх, хто колись про це писав в Україні.

Книга Г. Гоффманна, яка не тільки зовнішньо характеризує польську науку про релігію, а й докладно аналізує суть тих теоретичних і методологічних трансформацій, що дозволили стати польському релігієзнавству частиною світової науки про релігію, має послужити добрим прикладом для українських релігієзнавців в їх амбіціях реально впливати на світові наукові процеси, домогтися відповідного інтелектуально-концептуального впливу вітчизняного релігієзнавства на світовий розвиток знань про релігію, подолавши всі ті об'єктивні та суб'єктивні чинники, які стоять на заваді цьому.

Хотілося б, що ця книга сприяла більш інтенсивному розширенню контактів українських вчених із зарубіжними колегами, перш за все польськими. Дізнавшись про солідні здобутки своїх польських братів по науковому цеху, ми з більшою повагою ставитимось до польської релігієзнавчої школи. Не може не з'явитися бажання включитися в процес наукового взаємопізнання, мати персональні наукові зв'язки, сприяти встановленню творчих відносин своїх інституцій із релігієзнавчими спільнотами закордоння, тим більше такого близького і мовно зрозумілого, як Польща. Не в повній мірі використані наукові можливості таких українських центрів вивчення релігії, як кафедра релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська Академія», філософсько-теологічний факультет Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича, філософський факультет Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника, кафедра культурології Національного педагогічного університету імені М.Драгоманова, релігієзнавчий факультет Донецького державного університету інформатики та штучного інтелекту, Інститут релігієзнавства Львівського музею історії релігій та інших.

І надалі вітатиметься ініціатива колег з Польщі, інших країн видавати свої книги в Україні, брати участь в наших наукових конференціях, ділитися своєю майстерністю викладача, пропагандиста світського знання про релігію. Ми, українські релігієзнавці, мріємо зініціювати та організувати міжвідомчий конгрес релігієзнавців Центральної та Східної Європи, видати збірник наукових праць провідних релігієзнавців Центральної і Східної Європи з актуальних проблем релігієзнавства, укласти договори творчої співпраці з провідними центрами релігієзнавчих досліджень, визначити осередки релігієзнавства базовими з певної наукової проблематики, із відповідними повноваженнями для щорічного проведення тематичних конференцій і міжнародного стажування у них спеціалістів-релігієзнавців із-за кордону; сприяти науковим стажуванням українських вчених в провідних центрах міжнародного релігієзнавства, передплачувати або обмінюватися релігієзнавчими періодичними виданнями та багато іншого. То ж є для кого і заради чого працювати разом.

